Biblio 3W
REVISTA BIBLIOGRÁFICA DE GEOGRAFÍA Y CIENCIAS SOCIALES
(Serie documental de *Geo Crítica)*
Universidad de Barcelona
ISSN: 1138-9796.
Depósito Legal: B. 21.742-98
Vol. XI, nº 630, 30 de enero de 2006

CAN RICART, PROPOSTA D'INTERVENCIÓ

Grup de Patrimoni Industrial del Fòrum de la Ribera del Besòs

Salvador Clarós i Ferret, Lluís Estrada i Robles, Mercè Tatjer i Mir, Joan Roca i Albert, i Antoni Vilanova i Omedas, amb la col·laboració de la Fundació Antoni Tàpies (Noemí Cohen) i del MACBA (Jorge Ribalta)

Palabras clave: Barcelona, planeamiento urbano, urbanismo participativo, patrimonio industrial

Key words: Barcelona, urban planning, popular urbanism, industrial heritage

---

1. INTRODUCCIÓ

Can Ricart és una peça clau del patrimoni industrial barceloní i català. En primer lloc, per la seva **formalització arquitectònica** pionera, ideada en els orígens de la modernitat industrial barcelonina: el fet de no seguir el model de fàbrica de Manchester de pisos i maó vist tan difòs anys més tard ha perjudicat, paradoxalment, l'apreciació de les seves qualitats formals. En segon lloc, per la seva **trajectòria històrica**, com el primer gran complex a vapor del Poblenou, amb un pes destacat dins de la indústria barcelonina (que feia de Can Ricart un competidor directe de La España Industrial), i posteriorment, des de la tercera dècada del segle XX, com a parc d'activitats manufactureres. En tercer lloc, per la seva pròpia **dimensió**, en tant que únic gran recinte fabril del vuit-cents que actualment queda al Poblenou. I, finalment, pel seu remarcable **potencial de futur** dins de l'àmbit Can Ricart-parc Central-eix Pere IV, en una posició privilegiada en el teixit urbà del Poblenou i a mig camí de la Diagonal entre les Glòries i el Fòrum. Un àmbit que compta amb una gran densitat d'elements patrimonials a més del que ens ocupa: Oliva Artés, Ca l'Alier, La Escocesa, l'església i la placeta del Sagrat Cor, amb les cases en filera del seu flanc sud, Can Gaudier, etc.

El tractament formal i funcional en un sol àmbit urbà del recinte de Can Ricart, de les noves edificacions a bastir al seu entorn, del parc Central i de l'eix Pere IV hauria de permetre configurar una polaritat urbana de primer ordre i d'un nou tipus, productiva, cultural i ciutadana alhora, reformulant la concepció d'"àrees de nova centralitat" dels anys vuitanta, amb vista a crear un espai funcional a les escales veïnal, metropolitana i global. Una polaritat congruent amb els criteris inicials de la **ciutat del coneixement**, en l'encreuament entre patrimoni cultural, mescla d'activitats i espai públic. Sense mantenir Can Ricart com a conjunt no sols es comprometria severament aquest potencial, sinó que difícilment podria aconseguir-se un Pla de patrimoni industrial del Poblenou consistent, tal com es proposa de fer l'Ajuntament de Barcelona arran de la proposició no de llei aprovada pel Parlament de Catalunya.

Les pàgines que segueixen miren de mostrar, amb documents desenvolupats en el detall de la gestió, que **és possible i compatible mantenir, rehabilitar i reutilitzar el conjunt patrimonial i atendre els requisits de la vialitat i de les qualificacions urbanístiques, sense comprometre l'edificabilitat prevista ni els drets ja reconeguts a la propietat**. El present document parteix dels estudis i projectes elaborats amb anterioritat pel Grup de Patrimoni Industrial del Fòrum de la Ribera del Besòs i ja presentats a l'Administració al llarg de

2005. Ara, arran de la suspensió de la llicència d'enderroc de Can Ricart a principis de desembre, s'ha obert un compàs d'espera que té el valor positiu de permetre enfocar la qüestió per primera vegada de manera global i entre totes les parts.

La recuperació de Can Ricart com a bé cultural, social i d'usos productius ve condicionada per la normativa aprovada pel planejament 22@ (MPGM22@ de juliol de 2000) pel que fa a sòl, infraestructures i drets i deures de la propietat. La unitat d'actuació és la UA1 del Pla especial de Parc Central, on actualment hi ha definida una reparcel·lació amb dues unitats de projecte, la UP1 pel costat més proper al carrer Bilbao i la UP2, que a grans trets correspon amb el recinte de la fàbrica. Les solucions que cal trobar afecten cinc aspectes cabdals: **patrimoni, vialitat, regulació del sòl, pla d'usos i edificabilitat**.

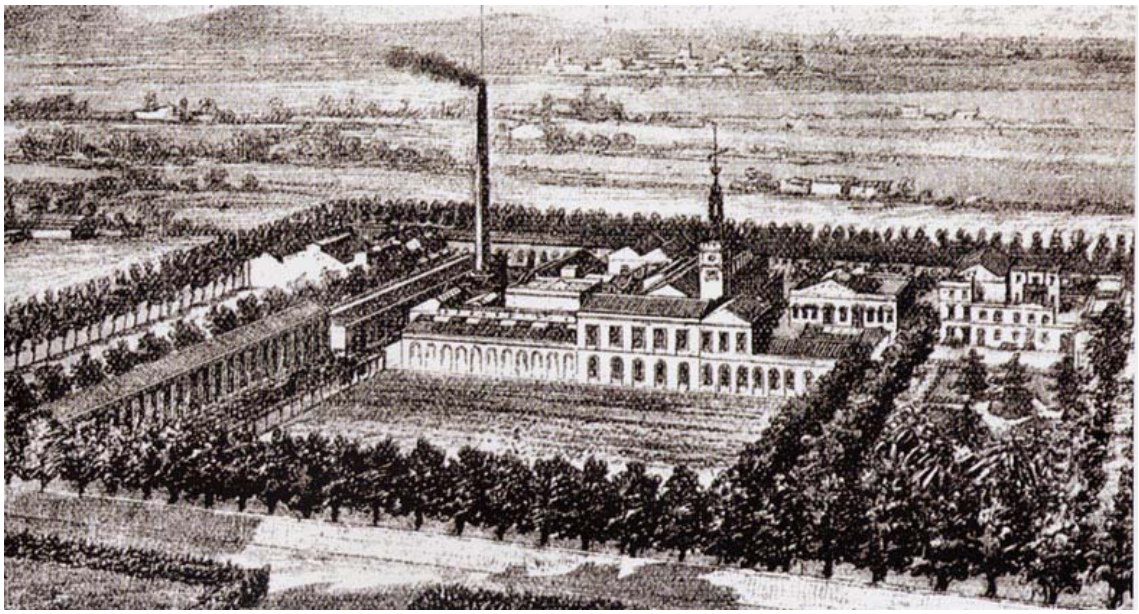

2. EL VALOR DE CAN RICART

Conjunt patrimonial de Can Ricart i Parc Central (retoc fotogràfic)

Els estudis i propostes sobre Can Ricart ja publicats partien d'una reflexió general sobre el patrimoni fabril de Barcelona. Com han coincidit a manifestar experts d'altres països en visitar la fàbrica, el seu principal interès rau en la seva tipologia, molt distinta a les habituals en altres urbs industrials d'Europa i Amèrica, així com també en la seva magnitud i el seu paper al Poblenou.

Els arguments més destacats en favor de la conservació completa (en el benentès que 'completa' no comporta que no s'hi pugui intervenir) d'una fàbrica que, si no fos per la seva peripècia recent, segurament ja hauria estat considerada patrimoni nacional, són els següents:

Can Ricart és **una aportació genuïnament barcelonina a la modernitat industrial**, sols de lluny emparentada amb el Vapor Vell de Sants i molt distinta de fàbriques posteriors inspirades en el model manxesterià. Concebuda en la fèrtil dècada de 1850, quan l'acumulació de canvis tècnis requeria formular els nous espais de la societat emergent, des dels tipus d'edifici a l'eixampla de la ciutat, es construí amb les tècniques més avançades: fou de les primeres indústries amb columnes de ferro. **Josep Oriol i Bernadet**, que coneixia bé el que es feia per Europa, ideà el 1853 a Can Ricart un complex fabril que aconsegueix crear un espai molt funcional i de notable qualitat formal. Deixeble de Celles, Bernadet va ser capaç de trobar un llenguatge propi per modular i ritmar naus, patis i carrers interiors. Les diferents parts d'aquest conjunt classicista mostren la racionalitat càlida, tan arrelada en l'arquitectura catalana, del seu plantejament inicial, que un cop desaparegut Bernadet continuà **Josep Fontserè i Mestres**. El recinte es completà en unes tres dècades seguint una pauta molt unitària i no ha sofert posteriorment modificacions substancials, llevat d'afegits en els intersticis i al seu voltant a les dècades centrals del segle XX. **L'interès de Can Ricart rau en el conjunt, no en un o altre dels seus components. Mutil·lat, perd molt del seu interès**.

Maqueta virtual Can Ricart. Vista parcial

Can Ricart és així mateix **el primer gran complex a vapor del Poblenou** i un document històric fonamental de la trajectòria industrial del "Manchester català". Durant la primera meitat de la seva història, fins a la tercera dècada del nou-cents, fou un centre d'estampació tècnicament innovador dins del complex industrial dels Ricart a cavall de Manresa, el Raval barceloní i el Poblenou, mentre que en la segona meitat de la seva trajectòria ha estat un parc industrial amb empreses molt significatives en la història industrial barcelonina.

Can Ricart és, finalment, **l'únic gran recinte industrial del vuit-cents** que queda complet al Poblenou. **El seu manteniment com a recinte dóna l'escala** a la qual referir naus, façanes, xemeneies soltes i altres elements del món fabril, allunyant el perill que el patrimoni poblenoví esdevingui un mer repertori de fragments poc significatiu. La posició de Can Ricart al centre de l'àrea contribueix així mateix al seu paper de peça articuladora d'un teixit patrimonial capaç de contribuir a configurar l'espai urbà. Un teixit que, sumat al quadrat d'or de l'Eixample, resulta d'interès indubtable per a la ciutat i per als seus visitants i que ha de contribuir a elevar Barcelona a **un nou replà en el mapa patrimonial d'Europa**.

Maqueta virtual. Alçat del carrer interior costat Besòs, amb una possible obertura entre naus practicada per obrir un pas de vianants a l'alçada del carrer Bolívia

Si en els aspectes urbanístics Can Ricart és un tema barceloní, pel seu caràcter excepcional hi ha motius perquè el Departament de Cultura de la Generalitat prengui cartes en l'afer i dóni suport a l'Ajuntament per fer viable la conservació del recinte. Més encara davant del fet que mentre s'elabora un pla de conservació de les colònies fabrils del Llobregat, Barcelona no té ara com ara ni un sol complex fabril conservat complet, protegit i reutilitzat al Poblenou, que fou el bressol industrial de Catalunya i d'Espanya i que ara, novament, malda per ser l'epicentre de la tercera gran fase d'innovació tècnica dels temps contemporanis.

3. LA INTERVENCIÓ EN EL PATRIMONI

La delimitació dels elements que es considera que cal mantenir s'ha fet a partir de les recerques sobre el recinte patrimonial promogudes pel **Grup de Patrimoni Industrial del Fòrum de la Ribera del Besòs** i col·laboradors del món acadèmic i professional, de l'informe de síntesi demanat al **Museu Nacional de la Ciència i de la Tècnica (MNACTEC),** que tracta sobretot de la part central de la fàbrica que es troba sobre el traçat del **carrer Bolívia,** i d'altres treballs i estudis sobre el Poblenou i sobre criteris generals en la conservació del patrimoni industrial. S'ha abordat la situació nau per nau, amb vista a assegurar tant la consistència del recinte patrimonial com la necessitat de projectar-lo amb eficàcia cap al futur: es compta amb un voluminós recull de fitxes específiques per a cada espai, encara inèdites i en curs de revisió, que si s'escau es poden aportar per a consultes de més detall.

A partir de la definició dels elements patrimonials publicada el passat mes de juliol (vegi's *Maqueta virtual de Can Ricart per a la proposta de conservació. Primera sèrie d'imatges*), el **criteri que ha guiat la proposta** pel que fa a la preservació del recinte patrimonial en els plànols que acompanyen el present document ha estat el de **mantenir completa l'estructura del microcosmos** que constitueix Can Ricart en la seva varietat de formes arquitectòniques, disposició d'espais i elements funcionals de la fàbrica. La qual cosa no impedeix de donar solució a les exigències posades per la vialitat, així com tampoc impedeix **actuar per la via de substitució** d'edificis en els dos punts on les naus han sofert transformacions severes en temps no massa allunyats, respectant però la disposició i la volumetria.

Es proposa també **enderrocar aquells afegits intersticials i perimetrals** que es caracteritzen per una manca de formalització i un caràcter de gran provisionalitat des del seu mateix origen. A grans trets, pot dir-se que les construccions efectuades al recinte des de la seva ideació inicial per Josep Oriol i Bernadet fins almenys la segona dècada del segle XX s'efectuaren seguint un desenvolupament consistent, mentre que en els afegits posteriors, especialment els efectuats després de la Guerra Civil, es tendí a perdre qualsevol pauta arquitectònica i espaial.

S'estableix finalment com a criteri que es mantinguin i siguin identificables **els elements relacionats amb el sistema motriu de la fàbrica de vapor** que encara es mantenen, més nombrosos que no sembla: transmissions, conduccions, passadissos, dipòsits, petites xemeneies, etc.

Tot comptat i debatut, **el conjunt patrimonial de Can Ricart a conservar se situa, en xifres globals, a l'entorn d'un 60% de les construccions que han arribat fins els nostres dies**. En els plànols es mostra gràficament com és possible mantenir entre els espais i naus conservats els que conformen el sistema motriu de la fàbrica de vapor, situats majoritariament sobre la traça virtual de Bolívia, sense impedir un sistema de passatges per a vianants, neteja i emergències. Es resolen també les entrades per Espronceda i Bilbao d'aquest eix de vianants, així com una hipotètica entrada per Lope de Vega, junt a la Frigo, per si pot ajudar a fer més fluid el sistema.

A efectes pràctics, per a una descripció inevitablement minuciosa, es poden distingir tres àrees:

1) **Les naus a banda i banda del carrer interior**, que perllonga el passatge Marquès de Santa Isabel, la continuïtat del qual resulta cabdal de mantenir de punta a punta com a element estructurador. Una primera qüestió al respecte és aconseguir **una obertura cap a Bolívia que sigui eficient sense afectar la continuïtat del carrer interior del recinte.** En aquest sentit, es proposa que es faci per la nau més al nord

de les que coincideixen amb l'embocadura d'Espronceda, sia a cel obert, sia mantenint les dues façanes i fins i tot, si s'escau, el sostre de la nau afectada, amb substitució de la coberta per vidre. La possibilitat de practicar una doble obertura per a l'enllaç amb Bolívia-Espronceda deixant la nau de dues plantes aïllada enmig, que s'ha formulat en alguna proposta municipal, no afegeix res a la vialitat i provoca una discontinuïtat excessiva. Una segona qüestió és la que es planteja a les **naus de la part ulterior,** entre la placeta de la xemeneia i el que ara és el final del carrer interior de Can Ricart, **que darrerament s'ha insistit a enderrocar pel costat Llobregat (on és ara l'empresa Iracheta), quan resulten fonamentals tant per elles mateixes com pel seu paper dins d'un recinte del qual és fonamental mantenir la magnitud i la relació entre les parts del sistema fabril.**

En canvi, com es mostra en el plànol, **no és precís mantenir** la nau allargada costat Llobregat després de la placeta de la xemeneia, ocupada fins ara per l'empresa Ado, per la seva profunda alteració i per la necessitat d'escurçar-la per obrir pas cap a Lope de Vega. També és possible enderrocar una bona part de la nau ubicada al mateix indret a l'altra banda del carrer interior del recinte i que formava part de naus ocupades per Ibérica de Indústrias Químicas. Aquesta última, però, empresona dintre seu un element a conservar, una **petita nau rectangular** del sistema energètic i motriu de la fàbrica que va quedar empresonada dins del cobert de factura recent que l'embolcalla: en aquest indret es podria reedificar, recuperant si s'escau un cert espai de plaça que ja havia existit (vegi's al respecte la secció de la maqueta virtual costat Besòs de la pàgina anterior i la fotografia de 1922 de la pàgina següent).

1. Naus centrals sobre la traça del carrer de Bolívia
2. Naus centrals. Àrea del sistema motriu
3. Vista panoràmica de les naus centrals de la fàbrica

2) **El nucli central de la fàbrica**, corresponent a les naus longitudinals i transversals en bona mesura ubicades sobre el traçat del carrer Bolívia**.** Aquesta part del recinte, que acaba de ser objecte d'un **informe del MNACTEC,** correspon al **cor del sistema fabril, on hi havia ubicades la màquina de vapor, les sales de calderes més antigues i les instal·lacions adjacents.** Aquest nucli forma part del primer desenvolupament de Can Ricart, com mostra el plànol de 1866, efectuat a partir de la façana principal, la del costat de Bilbao. Inclou també una interessant nau de principis del nou-cents, fins fa poc fou ocupada per Flea/Singleton, perfectament distingible per les seves deu xemeneies.

Sense la conservació consistent d'aquesta àrea central, Can Ricart quedaria definitivament mutil·lat com a document històric de primera magnitud de la Barcelona industrial. Abans d'intervenir-hi són precisos treballs més minuciosos amb vista a definir els detalls de l'operació. Si bé no hi ha grans impediments per obrir un

doble **passatge per fer transitable als vianants l'eix Bolívia**, convindrà estudiar amb precisió la solució adoptada i els seus efectes sobre **alguns elements** que tenen un paper rellevant en l'articulació d'aquesta part nuclear del recinte. Entre ells: a) la nau extraordinàriament estreta i llarga que encara mostra a l'arc de l'entrada el nom d'Ibérica de Industrias Químicas SA, b) el passadís elevat que comunicava la nau de tres plantes orientada mar-muntanya, ocupada fins fa poc per l'empresa Onega, amb la zona de calderes i la màquina de vapor (vegi's fotografia de 1922) i que en part encara es manté; c) l'entarimat entre les sales de calderes i la sala de la màquina de vapor, al qual s'accedeix per una petita escalinata; i d) el portal doble (ara té un dels arcs cegats) que uneix el pas a l'esmentada zona de la màquina de vapor i calderes amb el carrer principal del recinte. **L'afectació d'alguns o tots aquests elements, així com el retranqueig de la nau mar-muntanya poden resultar inevitables**, però requereixen un estudi de detall.

Quant a **l'enllaç** de l'eix de vianants transversal per Bolívia amb Lope de Vega, hi ha la possibilitat de fer permeables al pas les dues **naus que es troben en l'angle Bolívia/Lope de Vega**, la qual cosa no comporta necessàriament la seva elimitació. Eren naus ja visibles en el gravat de Castelucho de 1888 i apareixen a l'angle dret superior de la fotografia de 1922, per bé que potseriorment es produí un retall parcial pel seu flanc oest en construir-se la veïna fàbrica Frigo. Però a pesar de les modificacions conserven l'estructura –fa un temps se'n retirà la coberta de fibrociment– i les antigues obertures, ben visibles des del mur interior de les naus, encara que es trobin actualment cegades.

3) **Les naus i places prop de l'entrada del recinte**, sobre les quals s'ha estès progressivament l'acord quant al seu manteniment, la qual cosa ens descarrega aquí de la necessitat d'adduir les raons ja exposades en documents anteriors sobre l'interès d'aquesta part de Can Ricart. Cal, però, fer constar que **algunes naus aparentment transformades pel cegament o canvi de format de les obertures** s'han de considerar com a components del recinte patrimonial. És el cas de bona part de les construccions que tanquen la plaça d'entrada i la placeta de rere el bar pel costat del parc, insuficientment valorades a falta d'un estudi de detall; de fet, fotografies de fa poques dècades i una anàlisi atenta dels murs revela que les modificacions *ad hoc* són menors del que podria semblar. **Tant o més preocupant és la proposta d'alliberar la gran nau transversal**, la que va d'un seguit des de la façana de Bilbao fins al carrer interior, dels baixos que donen a la placeta de la torre del rellotge, per un costat, i de la nau adossada al que ara és la Cereria Mas pel seu flanc nord, per l'altre, que s'han de preservar.

Aquesta part de la fàbrica planteja una qüestió cabdal respecte del futur de Can Ricart. Si la conservació del recinte es focalitzés en aquests espais, tal i com alguna proposta d'iniciativa municipal de principis de desembre plantejava, el complex quedaria falsejat com a document històric i com a patrimoni.

El falsejament que comportaria la desvertebració de les parts central i posterior, que són les que mostra la fotografia de 1922 de sota aquestes ratlles, no sols es deuria a la pèrdua del repertori formal i funcional d'elements constitutius del sistema fabril i a la pèrdua de la seva escala com a conjunt. Una conservació centrada en la part que es vol presentar com a més "noble", sense tractar *al mateix nivell* les parts centrals i posterior, abocaria a **una idealització que no s'adiu amb els criteris de conservació d'un patrimoni utilitari com és l'industrial**. En el cas de Can Ricart resulta especialment problemàtic el principi alhora romàntic (deixar traces per a la memòria local) i positivista (crear un repertori de fragments arquitectònics), consagrat per la tradició patrimonial neoromàntica, amb què sovint s'ha decidit sobre què mantenir i què no del patrimoni industrial poblenoví, a banda dels requeriments de la renovació urbanística.

No es vol dir amb això que calgui mantenir complets tots els recintes fabrils, fossilitzant la transformació del Poblenou, sinó que pels motius exposats anteriorment Can Ricart requereix un tractament que no hauria de ser, per exemple, el mateix adoptat a Ca l'Aranyó, on s'eliminà tot el pati de naus.

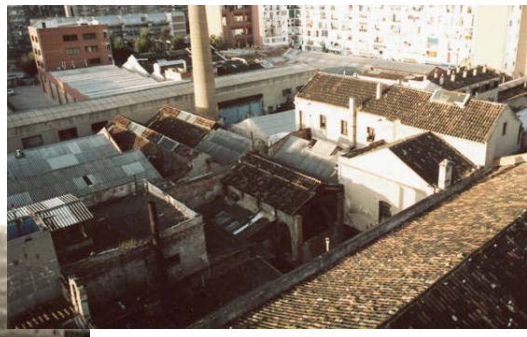

Can Ricart, 1922. Naus dels sectors central i posterior.

A dalt, el mateix sector en l'actualitat.

EDIFICIS EXISTENTS
EDIFICIS AMB COBERTA INCLINADA
EDIFICIS AMB COBERTA PLANA
CARRER DE BOLIVIA
CARRER DE BOLIVIA
CARRER D'ESPINOSA
UNITAT DE PROJECTE 1
D. MARROC
ESTATUS
VERSIÓ DE TREBALL NÚMERO 0
DATA
DESEMBRE DE 2008
UA1 DEL PARC CENTRAL
SITUACIÓ ACTUAL DEL CONJUNT DE CAN RICART
DESEMBRE 2008

EDIFICIS AMB VALOR PATRIMONIAL

NAU D'INTERÈS COM A ELEMENT ESTRUCTURADOR

EDIFICIS D'ENCAIX INTERÈS

EDIFICIS AMB COBERTA INCLINADA

EDIFICIS AMB COBERTA PLANA

ESTATUS
VERSIÓ DE TREBALL NOMBRE x

DATA
28 DE DESEMBRE DE 2006

UA1 DEL PARC CENTRAL

ELEMENTS D'INTERES PATRIMONIAL DE CAN RICART

1 10 40 DESEMBRE 2006

EDIFICIS AMB VALOR PATRIMONIAL

NAU D'INTERÈS COM A EDIFICIS A DEMRI EL PAS

EDIFICIS D'ESCÀS INTERÈS

LA PROPOSTA DE CONSERVACIÓ MANTÉ LES EDIFICACIONS SITUADES SOBRE APROXIMADAMENT UN 80% DEL SÒL QUE EN L'ACTUALITAT OCUPA EL CONJUNT DE CAN RICART

EDIFICIS AMB COBERTA INCLINADA

EDIFICIS AMB COBERTA PLANA

ESTATUS
VERSIÓ DE TREBALL NÚMERO 0

DATA
28 DE DESEMBRE DE 2006

UA1 DEL PARC CENTRAL

PROPOSTA DE CONSERVACIÓ D'ELEMENTS DEL CONJUNT PATRIMONIAL DE CAN RICART

0 10 40 DESEMBRE 2006

Respecte de les **pautes de rehabilitació**, tema que requerirà estudis específics, convé establir un criteri general, qüestió en la qual cal interessar tant la Direcció General de Patrimoni de la Generalitat de Catalunya, que s'hi ha mostrat receptiva, com els responsables municipals del tema.

Conservar Can Ricart com a **'document'** i com a **'monument'** –en la complexa polisèmia d'aquest darrer terme, extensament debatut en estudis recents de Françoise Choay també en relació amb el patrimoni industrial- obliga a un plantejament rigorós i de conjunt que defugi tant **la temptació del retorn a una forma passada** per la qual s'opta com a canon ideal com **la temptació de l'intervencionisme arquitectònic** que pren el patrimoni sols com a punt de partida per a una reinterpretació actualista que transforma els edificis, comprometent-ne d'altres lectures en contextos històrics futurs.

En aquest sentit, Can Ricart no hauria de seguir les fórmules assajades a la Farinera del Clot o, amb més discreció, a Can Jaumandreu. Per altra banda, la preservació de Can Ricart no pot ser aliena a la definició de criteris per a la intervenció en tot el **teixit urbà històric de l'entorn de Pere IV** del qual forma part.

4. LA VIALITAT

El plànol mostra com el criteri adoptat ha estat proposar un doble espai circulable de mar a muntanya i una travessia amb múltiples ramificacions per l'eix del carrer Bolívia. Es tracta de fer circulable el recinte de Can Ricart a través d'un **sistema intersticial de places i passatges** i d'assegurar l'accés de vehicles per a les necessitats de funcionament del recinte, a més de preveure les necessitats de manteniment i emergències. El carrer interior que travessa de Marroc a Perú hauria de tenir un trànsit restringit, d'accés, càrrega i descarrega, mentre que el pas transversal, a l'alçada de Bolívia, hauria de ser reservat als vianants, per bé que accessible als serveis de manteniment i urgències. S'ha estudiat també que es puguin executar les infrastructures previstes en el PEI.

L'eix mar-muntanya es planteja de manera doble: a) el **ramal fonamental**, pel carrer interior que continua el passatge del Marquès de Santa Isabel, amb circulació rodada general per bé que restringida a les necessitats del recinte, com ja s'ha dit, i b) el **ramal secundari**, i de fet prescindible, que puja entre les noves edificacions i la façana del recinte històric pel costat de Bilbao, passa per sota d'aquesta última abans d'arribar a la Frigo i pot després continuar directament cap a Lope de Vega si es fan permeables al pas les naus de l'angle Bolívia/ Lope de Vega. Mentre que el pas per sota de la façana principal de Can Ricart és també necessari per assegurar el trànsit de vianants en la línia de Bolívia, l'obertura al pas de vianants de les últimes naus esmentades per assegurar una connexió addicional amb Lope de Vega és molt més facultatiu.

La travessia ramificada de Bolívia es planteja, com mostra el plànol, per dos ramals entre les naus del nucli de la fàbrica, un de principal a nivell i un de secundari que s'uneix al primer travessant per l'entarimat elevat que hi ha entre la sala de la màquina de vapor i les de calderes; amb la possibilitat d'un tercer ramal addicional just pel nord de la xemeneia si es considera, com suara comentàvem, que per fer més permeable el recinte és convenient de connectar directament Lope de Vega amb l'eix que ens ocupa. El **ramal principal**, que aprofita el buidat selectiu de coberts intersticials i que ja s'ha comentat quant al necessari estudi de detall d'alguns elements patrimonials que també afecta, permet un accés dels serveis de neteja i d'emergència fins al bell mig del nucli central del recinte.

L'objectiu global és que l'entramat de places i vials de Can Ricart, sense alterar substancialment la seva estructura històrica, no sols resolgui les necessitats d'accés, sinó que també revalori el seu potencial com a espai públic, sobretot si se segueix un *pattern* equivalent a la zona de nova edificació pel carrer Bilbao i si les dues unitats de projecte de la UA1 s'entretexeixen amb el parc Central.

Naus sobre la traça virtual del carrer Bolivia i portal d'entrada al passatge cap a l'antiga zona de calderes i màquina de vapor

VIA TAT AMB CONTINUÏTAT DEL CICLOVIA COM PASSATGE DE PRIORITAT PER VIANANTS

PASSATGES DE VIANANTS QUE PODEN ESTAR COBERTS O NO PER LES ESTRUCTURES ORIGINALS

VIES CIVIQUES

ESTATUS
VERSIÓ DE TREBALL NÚMERO 1

DATA
29 DE DESEMBRE DE 2005

UA1 DEL PARC CENTRAL

ESTRUCTURA VIARIA RODADA I DE VIANANTS DEL CONJUNT DE CAN RICART

0 10 40 DESEMBRE 2005

Canalitzacions subterrànies sota les sales de la màquina de vapor i calderes.
Lluernari sala de la màquina de vapor.

5. LA REGULACIÓ DELS USOS DEL SÒL

Des de l'inici dels estudis sobre Can Ricart s'ha plantejat que la millor opció en benefici de la ciutat i també dels interessos privats consistia en una reformulació de plans per a tota la unitat d'actuació del parc Central. Després d'un llarg període en el qual feia la impressió que això no resultava viable, sembla que finalment ha prevalgut el criteri de replantejar tota l'àrea.

Les solucions que aquí es proposen reprenen, doncs, la idea inicial d'una **formulació del futur del recinte patrimonial de Can Ricart dins de tot l'entramat de la UA1 Parc Central**, sense perdre de vista el marc més ampli de Can Ricart-parc Central-eix Pere IV. La proposta mostrada en el plànol parteix de la idea de situar la major part de l'aprofitament urbanístic per la banda de Bilbao, en edificis de morfologia variada, posant l'accent en el front urbà que dóna directament al parc. L'objectiu, és aconseguir el millor encaix possible entre els nous edificis i el microcosmos fabril de Can Ricart, vertebrant tota l'àrea.

No s'altera l'àmbit de les unitats de projecte 1 i 2, encara que es planteja algun ajust pel que fa a seva **delimitació**, amb vista a articular millor el "vell" i el "nou" Can Ricart. Es proposa un buidat selectiu, ja s'ha comentat, de naus en la traça del carrer Bolívia i, si convé, en la connexió amb Lope de Vega, per fer-los circulables. Es completen els xamfrans de la semiilla Bolívia-Espronceda-Marroc amb habitatge de protecció. I es reubica el sostre previst a la reparcel·lació vigent d'activitats de clau **22@t** i de verd (**6b**) en posicions que no suposin cap pèrdua ni per als objectius públics ni tampoc per als interessos privats reconeguts. Dins del recinte històric, es proposa substituir dues naus sense interès patrimonial, però respectant-ne la volumetria.

Pel que fa a la **propietat Ricart**, una part del seu sostre a la UP1 (el sòl total de la qual no es varia, sols es reajusta de forma) es reubica just al costat (es tracta de parcel·les contigües, en el front de Marroc/parc Central). Com que la present proposta manté aproximadament el 60% de la fàbrica sense enderrocar, **convertint-la en 7 (equipament),** es produeix una petita minva de sòl 6b, per la qual cosa dins de la morfologia adoptada s'introdueix una zona verda pública dins de la UP1, per tal que el **6b total** no variï. D'aquesta manera es poden resoldre múltiples qüestions alhora: preservar del patrimoni, evitar la construcció d'una torre elevada davant de la fàbrica i aconseguir una distribució òptima del verd.

Les xifres globals d'aprofitaments, com mostra el quadre, respecten els paràmetres que estableix la reparcel·lació vigent, amb la diferència suara comentada d'un guany substancial d'espais al recinte històric. En passar aquest a tenir una **qualificació 7**, el seu potencial de cara a un projecte que sumi energies públiques i atragui iniciatives privades i socials el pot convertir en un referent urbanístic destacat. Que la fàbrica quedi tota ella fora del còmput de l'edificabilitat atorgada i per tant sigui pública, permet avançar en la proposta d'un espai productiu, cultural i ciutadà projectat a diferents escales, de la més veïnal al món globalitzat dels nostres dies.

Columnes de l'interior de la nau mar-muntanya de tres plantes, ubicada al centre del recinte, ocupada fins fa poc per l'empresa Onega.

CARRER
DEL
PERÚ
CARRER DE BOLIVIA
CARRER D'ESPARGUERA
CARRER DE MARROC
UNITAT DE PROJECTE 1
22@t
6b
5b
22@hs
Clau 6: ZONA VERDA
FABRICA CAN RICART
ESTATUS
VERSIÓ DE TREBALL NÚMERO 4
DATA
28 DE DESEMBRE DE 2009
UA1 DEL PARC CENTRAL
QUALIFICACIÓ DEL SÒL
DESEMBRE
2009

		Previsió Ajuntament	Proposta
SISTEMES			
5	Vialitat	10.423,93	6.017,79
5b	Vies civiques	3.630,72	3.726,74
6b	Zona Verda	11.580,76	11.626,22
7/7@	Equipament/ Sol Fàbrica	1.574,00	10.506,99
ZONES			
22@hs	Habitatge Protegit	918,88	920,80
22@t		19.072,38	14.402,13
Total Àmbit		47.200,67	47.200,67

(Sòl en m2)

6. CAN RICART, POL PATRIMONIAL, CREATIU I TECNOLÒGIC. UNA NOVA CENTRALITAT CIUTADANA, CULTURAL I PRODUCTIVA

El manteniment complet del recinte patrimonial i la seva rehabilitació amb criteri, en els termes ja expressats, sols són viables si hi ha un **pla d'usos** per a Can Ricart, que requereix un debat al qual des del Grup de Patrimoni Industrial mirarem de contribuir amb més detall en documents posteriors. En qualsevol cas, tot porta a pensar que cal treballar en la perspectiva que l'atractiu del conjunt patrimonial i el seu encaix urbà i metropolità asseguraran amb escreix l'afluència d'activitats sol·licitants, sempre que el plantejament i la fórmula de gestió siguin els adequats.

Naus del carrer interior que continua dins del recinte el passatge Marquès de Santa Isabel, costat Besòs. La que té persiana de ferro seria l'afectada per l'obertura de Bolívia. Al fons les naus d'Hangar.

El que pot fer de Can Ricart un **àmbit realment innovador i ciutadà i altament productiu** en termes culturals i econòmics és la confluència de persones amb interessos variats per bé que potencialment confluents i la imbricació entre activitats de diferent abast territorial quant al seu radi d'influència, reinventant la noció d'àrees de nova centralitat formulada en el ja llunyà 1986. La manera com aquesta idea s'ha materialitzat fins ara ha demostrat grans dificultats per combinar diferents nivells de centralitat en una sola polaritat urbana quan, precisament, els llocs urbans més vius són aquells en què allò més quotidià i local s'entremescla i interactua amb activitats inserides en el context mundial.

Diverses experiències a la ciutat indiquen que el perill que cal defugir és l'abandó dels grans projectes urbans als requeriments de la mediació immobiliària privada, debilitant-ne el lideratge públic. Per **evitar centralitats d'un sol nivell, homogeneïtzadores**, cal potenciar l'activitat i el patrimoni local i atraure alhora elements globals. De fet, les pròpies empreses innovadores defugen cada vegada més els

entorns banals, buidats i homogeneïtzats, en favor d'entorns urbans significatius. Si Can Ricart es perfila com un complex d'activitats amb múltiples sinèrgies creuades, pot convertir-se en **l'epicentre de la innovació cultural "arrova"**.

Els **criteris per a una mescla d'usos orientada** haurien de tenir en compte els aspectes següents:

1. Coherència amb el **caràcter patrimonial i la localització** en el teixit urbà del recinte.
2. Articulació d'equipaments i activitats de distints radis o escales d'influència: **veïnal, metropolità, nacional i mundial**;
3. Complementarietat i **sinèrgies** entre els equipaments i activitats públiques i privades que s'hi estableixin.
4. Solvència de la proposta en el seu conjunt quant a la possibilitat **d'aconseguir els recursos necessaris per a la rehabilitació del recinte**, independentment de si aquesta s'aborda de manera unitària o com una suma d'intervencions, sempre que se segueixin els criteris establerts al respecte.
5. **Lideratge públic** capaç d'incorporar tant la **iniciativa privada** com **iniciatives socials** i estudi d'un projecte per a Can Ricart segle XXI que estableixi **modalitats de gestió del recinte** que assegurin una interacció fecunda en termes de ciutadania, creativitat i productivitat, en el sentit més ampli dels tres termes.

A continuació es detalla una proposta molt incipient, encara insuficient debatuda en uns moments en què arriben idees des de tots els fronts, amb vista a perfilar el pla d'usos de Can Ricart, imprescindible per aconseguir els recursos per rehabilitar els 14.000-15.000 metres quadrats en les naus històriques del recinte. La superfície final pot variar en funció dels detalls en les decisions finals sobre alguns espais; en l'esbós de proposta que segueix s'han xifrat en **14.500**, dada que no té en compte possibles subdivisions en vertical d'algunes naus amb altells, etc. A efectes purament expositius, s'ha efectuat una distinció en tres nivells:

1. Can Ricart i el Poblenou. Can Ricart com a pol d'equipament veïnal ubicat en l'àrea de redesenvolupament del Poblenou, amb un ric entramat d'espais públics i amb equipaments de proximitat. **L'epicentre dels usos a escala veïnal** –però que també han de resultar d'interès general– podria ser la plaça d'entrada més la placeta de darrera de l'actual bar, en els espais i naus a l'entorn de les quals es poden encabir equipaments locals ja previstos pel Pla d'equipaments del Poblenou i encara per ubicar, com casal de barri de Pere IV-Diagonal, escola bressol i gimnàs o sala d'actes. El sostre total, aplegant els edificis i naus entorn de la plaça i segons els càlculs que es desenvoluparan en la proposta de Pla d'usos, se situaria a l'entorn dels **3150 metres quadrats**.

2. **Can Ricart, la metròpoli i Catalunya. Can Ricart com a pol de patrimoni cultural**, nucli articulador del patrimoni industrial del Poblenou i de la metròpoli barcelonina en general i seu del Museu Metropolità del treball, d'àmbit nacional. **L'epicentre dels usos a les escales de metròpoli i de país** – però que també han de resultar d'interès veïnal i global- seria la façana principal, la de les naus que miren cap al carrer Bilbao, així com una part de la gran nau transversal que va des de l'esmentada façana al carrer interior i tot l'entramat de petites naus que conformen el nucli central del complex fabril, el que queda per sobre del traçat de Bolívia. En converses informals mantingudes amb el MNACTEC, el Departament de Cultura i institucions que ja s'interessen per patrocinar si més no part del projecte, es considera que l'òptim per a un equipament com el que aquí s'esbossa sota l'epígraf genèric de Museu Metropolità del Treball –o, simplement, **Museu del Treball**– se situa a l'entorn dels cinc mil metres quadrats, si realment ha de tenir el potencial suficient per mostrar les bases materials i socials de la metròpoli impulsora del Modernisme i altres moviments creatius contemporanis i de la relació entre metròpoli i país. En el benentès que el projecte no entra en contradicció, ans al contrari, amb l'extensió del Museu d'Història de la Ciutat a una planta de cap a la temàtica contemporània, amb els mil metres quadrats ja previstos a Can Saladrigas, i que és del tot complementari amb d'altres institucions que tenen per camp de treball el món contemporani, com el CCCB. Els espais computats en la proposta present el situarien en uns **4650 metres quadrats**.

3. **Can Ricart i el món global del segle XXI. Can Ricart com a pol d'innovació creativa i de producció** en el camp de **les arts i les tecnologies artístiques**, amb centres i tallers (Hangar i Axsa-Can Font, entre d'altres, possible implicació d'institucions artístiques, entre les quals el MACBA, la Fundació Antoni Tàpies, l'Escola Massana, el FAD, etc.), amb un **Centre de recerca en software lliure**, amb **residència/habitatges per a artistes o investigadors**, i amb **espais empresarials** (entre els quals potser el Pasadena design center, que cerca lloc a la ciutat). En aquest sentit, hem de lamentar la deslocalització de Can Ricart d'un bon nombre d'industrials, artesans i també d'alguns artistes que haurien pogut contribuir molt positivament al seu projecte de futur: en algun cas encara potser es pugui rectificar. **L'epicentre dels usos a escala global** – però que també han de resultar d'interès per a l'entorn més pròxim– seria el carrer interior principal que continua el passatge del Marquès de Santa Isabel. El sostre total en el recinte històric dedicat a aquests usos

podria rondar els **6700 metres quadrats (4800 d'activitat en l'ampli ventall que va de la 'creació i innovació' a les empreses 'productives' i 1900 de residència de creadors)**. Cal subratllar que un projecte d'aquesta mena, com demostren moltes experiències, no és aliè a la seva gestió. L'ideal seria poder constituir una societat que coordinés tot el projecte i en gestionés almenys una part, en el benentès que en el camp de la cultura i les arts la participació de tots els implicats resulta clau de cara a l'èxit no sols social i creatiu sinó també econòmic.

Encavallades naus centrals.

L'interès que darrerament s'ha mostrat des de les administracions i per part de diferents empreses convida a un cert optimisme quant a la viabilitat d'un model d'usos innovador per a Can Ricart. Per això cal gosar plantejar un marc més ampli, que a efectes de treball es podria anomenar ***Can Ricart recerca arts i empreses***, que anés més enllà de del còmput de superfícies de les naus patrimonials que ens ha servit de marc en el present plantejament. Si s'articules, reprenent els principis de la idea 22@, un pla fefaent de polaritat de les arts i aplicacions (en el sentit ampli del ventall que cobreix des de la creació al disseny i les aplicacions a la indústria, els serveis i la gestió) podrien afegir-s'hi si més no part dels usos que s'estableixin en els 2500 metres quadrats de nova construcció dins en l'àmbit del recinte històric. I més enllà d'aquest, el projecte pot tenir un interès estratègic per al destí final d'alguns dels despatxos i locals de nova construcció a tota la UA1.

A mesura que es van sumant projectes d'institucions, entitats i empreses queda cada cop més clar que l'àmbit podria superar les naus històriques de Can Ricart per incloure activitats en el seu perímetre. La idea de **polaritat arts/tecnologia a Can Ricart-parc Central-eix Pere IV** va, doncs, cobrant cos en múltiples ambients i pot contribuir poderosament a dissenyar una **estratègia unitaria per al futur dels nombrosos elements patrimonials de l'àrea**.

7. SOLUCIONS DE PROJECTE I DE GESTIÓ PER UBICAR LA NOVA CONSTRUCCIÓ

La distribució que mostra el plànol mira d'ajustar la idea global formulada per l'equip de **Josep Maria Montaner i Zaida Muxí** el passat mes de maig a les exigències de l'edificabilitat aprovada segons la reparcel·lació existent.[1] La proposta, que es planteja després d'una llarga sèrie d'assajos tenint en compte diferents composicions, vol ésser **una traducció pràctica** i sens dubte perfectible de la idea de partida: un sistema que reformula i estén el *pattern* del conjunt fabril inicial i que expressa la confluència de tres capes del palimpsest urbà: l'antiga estructura industrial en un *cluster* fet de naus, carrers i places; l'estructura de ciutat racional i repetitiva de l'eixampla Cerdà amb illes tancades; i la intervenció del 22@, amb diversitat d'usos i arquitectura contemporània integrada a l'arquitectura històrica, tot plegat en el marc de la confluència entre la Diagonal i Pere IV en l'àmbit del parc Central.

Quant a **l'alçada de la torre proposada**, s'ha actuat sense complexos, perquè més que l'alçada el que resultarà rellevant serà la ubicació i la forma que tingui. Si es té en compte que en el plànol que s'adjunta l'esmentada torre ja no queda davant de la fàbrica, que s'ubica davant del parc Central (i enfront de la de Perrault) i que permet que el projecte de futur de la fàbrica no sols comporti el manteniment del patrimoni sinó un nou model de *mixing* direccionat d'usos locals i generals, l'alçada no hauria de comportar especials

[1] Vegi's al respecte el número 580, *Can Ricart-Parc Central. Nou projecte* de la revista Biblio3w de *Geocrítica* (Universitat de Barcelona), www.ub.es/geocrit/bw-ig.htm, amb una síntesi publicada així mateix al número 60 del *Butlletí d'arqueologia industrial i de museus de ciència i tècnica* (Associació del MNACTEC).

ESTATUS
VERSIÓ DE TREBALL NÚMERO 4

DATA
28 DE DESEMBRE DE 2005

UA1 DEL PARC CENTRAL

REGULACIÓ DE L'EDIFICACIÓ
PROPOSTA 28 - 12 - 2005

0 10 40 DESEMBRE 2005

dificultats ni ciutadanes ni polítiques amb vista a aprovar-la. Ben altre serà, en canvi, l'impacte dels edificis alts previstos al llarg de Pere IV, certament problemàtic.

Una alternativa, que també ha de ser estudiada a fons, és que en comptes d'una torre en fossin dues torres més baixes i d'alçada desigual. Sense oblidar tampoc la possibilitat, tal vegada dificultosa però a no perdre de vista, que en el cas que resultés aconsellable de rebaixar algunes altures aquí proposades, afectant el còmput del sostre construït, es plantegés l'exportació d'aquell sostre sobrant a alguna altra zona del 22@.

La riquesa patrimonial, urbanística i d'usos obtinguda amb el manteniment complet del recinte patrimonial de Can Ricart (en el benentès que 'complet', insistim-hi, suposa a l'entorn d'un 60% de les naus del complex industrial tal com ha arribat als nostres dies), amb els espais verds connectats mitjançant passatges d´una banda a la altre de l'actuació i amb una articulació formal i funcional del 'vell' i el 'nou' Can Ricart en una àrea urbana consistent amb el parc Central –seria molt oportú d'interessar-hi Jean Nouvel- i amb l'eix Pere IV, es pot aconseguir un espai emblemàtic de la nova ciutat de principis del segle XXI. Si amb el pla d'usos i les formes de gestió s'avança cap a una centralitat de nou tipus, Can Ricart pot ser una peça significativa en una renovació del model de fer ciutat, també en l'aspecte de la participació ciutadana en la definició del projecte.

Can Ricart (vell i nou) esdevindria així una peça cabdal en la confluència entre patrimoni, arquitectura, urbanisme, economia, cultura i ciutadania amb ressò més enllà de Barcelona.

Bibliografia

Els estudis, maquetes i propostes al·ludits en el text, impulsats des del Fòrum de la Ribera del Besòs (http://www.forumriberabesos.net/) i elaborats amb la participació d'un variat equip d'especialistes, poden consultar-se a http://www.salvemcanricart.org/, secció documents, on s'inclou així mateix documentació municipal i de la propietat. Vegi's també els núm. 580 (Can Ricart-Parc Central. Nou projecte), 581 (Proposta de pla integral de patrimoni industrial), 582 (Josep Oriol i Bernadet...), 598 (Can Ricart. Estudi patrimonial) i 607 (Fontseré a Can Ricart) de la sèrie *Biblio3W* de Geocrítica (Universitat de Barcelona), http://www.ub.es/geocrit/bw-ig.htm, i el núm. 288 (febrer 2004) de la revista *L'Avenç*, amb articles de Salvador Clarós, Lluís Estrada, Joan Roca i Mercè Tatjer, membres del Grup de Patrimoni Industrial. Vegi's també Joan Roca, "Can Ricart y Barcelona" (Culturas (La Vanguardia), 172 (5-X-2005), els números 38 a 42 de la revista Poblenou, el darrer número de 2005 de la revista *Icaria* i el número 60, monogràfic dedicat a Can Ricart, del Butlletí d'arqueologia industrial i de museus de ciència i tècnica (Associació del MNACTEC).

© Copyright: Grup de Patrimoni Industrial del Fòrum de la Ribera del Besòs, 2006
© Copyright: *Biblio3W*, 2006

Ficha bibliográfica

Grup de Patrimoni Industrial del Fòrum de la Ribera del Besòs. Can Ricart: Proposta d'actuació. *Biblio 3W Revista Bibliográfica de Geografía y Ciencias Sociales*, Universidad de Barcelona, Vol. XI, nº 630, 30 de enero de 2006. [http://www.ub.es/geocrit/b3w-630.htm].[ISSN 1138-9796].

Volver al menú principal de *Geocrítica*
Volver al índice de *Biblio 3W*